

Differenciálás és individualizálás a Dalton-órákon¹

*„Ha nem saját haladási ütemének megfelelően halmozza az ismereteket,
akkor soha semmit nem fog alaposan megtanulni.”
(Helen Parkhurst)*

A társadalom, állam, oktatásügy feladata, hogy minden egyes gyermeket az egyéniségének, fejlődésének megfelelően segítsen hozzá a tudás megszerzéséhez, az életre való optimális felkészülés lehetőségéhez, mert **nincs igazságtalanabb dolog, mint különböző emberek egyforma kezelése**. Ennek megvalósítása természetesen egy osztályban egy tanítási órán szinte elképzelhetetlen a hagyományos oktatás kereteiben.

A Dalton-oktatást Helen Parkhurst 100 évvel ezelőtt alapozta meg.

Egy amerikai nyolcosztályos, osztatlan iskolában, Waterwillben kezdte el tanítói tevékenységét, és praxisának már az első tanévében körvonalazódott egy újfajta oktatás alapja, mely később Dalton-tervként vált ismertté. A különböző életkori tanulóknak írásbeli feladatmeghatározással, penzummal szervezte, „kínálta” a tananyagot, úgy, hogy minden tanuló képességének, egyéniségének megfelelően vehessen részt a tanítási-tanulási folyamatban. A továbbiakban kifejlesztette a felső tagozatos tanulók számára azokat a keretfeltételeket, amelyek lehetővé teszik, hogy a diákok tanulásukért, cselekedeteikért a felelősséget vállalják.

Az általa kidolgozott koncepció az alternatív pedagógiák egyik ma is életképes ága, mely nemcsak osztatlan tanulócsoportokban alkalmazható, hanem bárhol, ahol az egyéni képességek fejlettségének megfelelő ütemben – egyénre szabottan – kívánjuk a tanulási folyamatot irányítani.

Mi jellemzi a Dalton-oktatást?

A tanulóknak saját életük szakértőivé kell válniuk. Ez csak akkor lehetséges, ha egyéni munkatempójukban, önállóan tanulhatnak. Minden órát, amelyben a tanulók önállóan tanulhatnak, Dalton-tanórának nevezünk. A Dalton-oktatás célkitűzése szerint a tanórák legkevesebb 30 %-ának kell Dalton-órának lennie ahhoz, hogy egy gyermek saját életének valóban szakértőjévé válhasson.

A Dalton-órákon a tanulók írásban megfogalmazott munkautasítással, ún. penzummal dolgoznak.

Hogyan kezdjük el a Dalton-oktatást?

A Dalton-tervvel oktató pedagógus megfelelő alapképzés után kezdheti el a Dalton-terv szerinti oktatást. Ha osztályában több tárgyat is tanít, akkor már a munka megkezdésekor szervezzen minden tantárgyából Dalton-tanórákat. Kívánatos lenne, hogy az osztályban tanító minden tanár tartson Dalton-tanórákat, végül az egész iskolában kerüljön bevezetésre a rendszeres Dalton-oktatás.

A Dalton-órák nevelési célja az első időkben a tanulói önállóság erősítése, mindenekelőtt gyakorló és ismétlő feladatokkal.

A gyermekeknek kezdettől fogva meg kell engedni, hogy padtársukkal/csoporttal közösen dolgozhassanak. Általános, hogy a Dalton-órákon ennek ellenére sem adódnak fegyelmezési problémák. A Dalton-oktatás bevezetésekor először könnyű, egyszerű feladatokat adunk.

¹ Megjelent: HOGYAN TOVÁBB? 2005/4. számában. Új utakon – Dalton-terv alkalmazása

A Dalton-órákon a diákok számára lehetővé válik az egyéni időbeosztás, hogy saját haladási ütemükben tanuljanak és a feladatokkal meg tudjanak birkózni. Fontos, hogy ne adjunk túl sok feladatot, hogy a lassan haladó tanulók is elkészüljenek a penzummal. Ha viszont gyorsan elkészültek, segíthetnek társaiknak.

A tanár a Dalton-tanórán nem tart előadást, nem magyaráz, a tanulók között mozog, figyel a munkát, bátorítja a tanulókat, szükség esetén kérdésekkel segíti a helyes megoldás megtalálását. Csak akkor segít a tanulóknak, ha okvetlenül szükséges. Közös beszélgetés során új megoldási lehetőségre irányítja egy-egy tanuló vagy csoport figyelmét a probléma megoldása során.

Ha a tanulók az iskolában megszokták az önálló munkát (ez nagyon gyorsan megtörténik), akkor bevezethetjük a penzum feladatainak differenciálását.

Milyen feladatokat választunk a Dalton-órákra?

Nagyon fontos a törzsanyag – ez az anyag a továbblépéshez elengedhetetlenül szükséges.

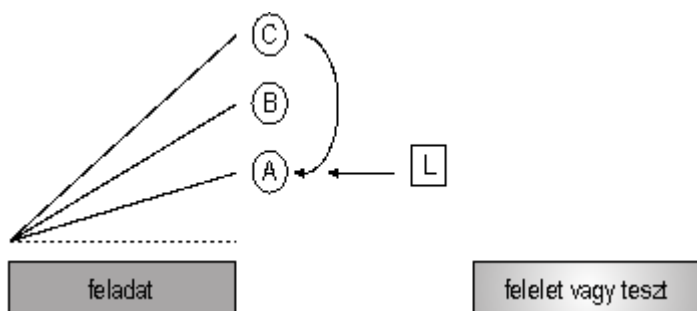
Minden tanulónak lehetővé kell tenni, hogy a Dalton-tanórán a kötelező anyagot (a törzsanyagot) hibátlanul el tudja sajátítani. Erre a pedagógusnak különösen ügyelni kell.

Minden gyermek addig foglalkozik egy tantárgy kötelező feladataival, amíg valamennyi hibátlanul meg nem tudja oldani, meg nem oldotta. Csak ezután foglalkozhat a kiegészítő és választható feladatokkal. Ha egy tanár egy osztályban több tantárgyból, pl. anyanyelvből és történelemből tart Dalton-tanórákat, akkor a gyerekek a két tantárgy Dalton-óráin választhatnak, hogy melyik Dalton-órán melyik tárgy feladatait oldják meg.

A gyorsabb tanulóknak a kötelező feladatok elvégzéséhez természetesen nincs szükségük az egész órára. Számukra a penzumban kiegészítő és választható feladatokat adunk. Ezek többnyire nehezebbek, és nagyon érdekesnek kell lenniük. Így minden gyermek egyéni képességeinek és érdeklődésének megfelelően tudja tudását a különböző szakterületeken elmélyíteni, bővíteni.

Következzenek példák Dalton-oktatásbeli differenciálásra és individualizálásra!

1. Azonos tanulási célok és tartalmak – a tanulók eltérő gondozásával

A tanulói közösség minden tagja ugyanazt az elsajátítandó, teljesítendő feladatot kapja. Természetesen néhány tanuló (C csoport) rövid időn belül elvégzi a feladatot.

Az ő munkájukat a tanár a feladat típusának megfelelően ellenőrzi. Pl. Egy-két kérdéssel meggyőződik arról, hogy a tanuló megértette-e a feladatot, rövid tanulói összefoglalással áttekinti a megértettek lényegét vagy a leírtakat a munkalapon, füzetekben.

Eközben a többiek tovább dolgoznak a feladataik megoldásán. Ha a kontrollált tanulók tudása megfelelő, akkor ők ezután a „C” csoportot képezik, kistanítóként, „tutorként” segítenek a lassabban haladó tanuló társaiknak a feladat megoldása, megtanulása során. Példánkban „C” csoport lesz az „A” csoport segítője, tutora. (A Dalton-oktatásban ezt „azonos korú tutortanításnak” nevezik.)

Ha „C” tanulóárs elegendőnek ítéli „A” tudását, akkor a társ penzumlapján nevének aláírásával igazolja, és vállalja a felelősséget érte. A tanár ennél a folyamatnál meghallgathatja a tanulópár munkáját, szűrőpróbaszerűen *ellenőrizheti azt*. Természetesen néhány kérdéses teszttel is megbizonyosodhat az elsajátított tudásról. A tutorszerep tantárgyanként és feladattípusoktól függően is változik, cserélődik.

Az ilyen formában történő differenciálás nemcsak a szakmai tudás, hanem a különféle kompetenciák kialakítása szempontjából is fontos. A segítségadás spontán alakul ki, minden gyermek megtanul a tanulócsoporthoz minden egyes tagjával dolgozni. A közös munka során a kommunikáció, a témáról folyó kisebb viták, a szaknyelvi érvelés stb. elősegítik a személyi és szociális kompetenciák fejlődését. A tanulók megtanulják egymást megérteni, elfogadni és ebből következően egymásra tekintettel lenni.

Attól sem kell félni, hogy a segítséget adó tutor lemarad saját előmenetelében. Tudjuk, hogy a több érzékszervet bekapcsoló tanulás sokkal hatékonyabb, mint a csak egyoldalú ismeretszerzés. A legtökéletesebb elsajátítás kétségkívül az egyéni tudásanyag átadásakor történik. A nem tökéletesen megértett anyagrészek is tudatosulnak a társnak történő magyarázat, segítségadás során. A tudás rendszereződik, újra strukturálódik, elmélyül.

2. Azonos tanulási tartalmak különböző ismeretszerzési módszerekkel

Ahogy az ábráról leolvasható, itt is azonosak a tartalmak, csak az elsajátítás módszerei különbözőek. Azáltal differenciálunk, hogy a tanulóknak lehetőségük nyílik a számukra legmegfelelőbb, leghatékonyabb formát választani munkájuk során. Az iskolai tanulás során éppen úgy itt is figyelembe vehetők a különböző egyéni érdeklődési körök.

Példa: Idegennyelv-tanítás

Cél:

1. → Szókincsbővítés a színház-, koncert- vagy mozilátogatás témakörében.
2. → Az újonnan elsajátított szavak felhasználása szóbeli vagy írásbeli párbeszédben.

- Érdeklődés információs irodában.
- Jegyváltás (személyesen vagy interneten).
- Barátok meghívása telefonon (színházba, moziba, koncertre).

A feladatsorral a tanulók különböző utakon különböző módszerek segítségével jutnak el a kívánt célhoz, a szókincs gyarapításához.

- A témához kapcsolódóan (az előzetes ismeretek felelevenítése után) a tankönyvben rendelkezésre álló tematizált szóanyagot a hozzá tartozó munkáltató feladatok elvégzésével tanulja meg a tanuló.
- Idegennyelvű prospektusok, folyóiratok ide vonatkozó részeinek tanulmányozása, szavak, kifejezések gyűjtése szövegekörnyezetből áttekintő globális szövegértéssel és szótár segítségével. (A felsőbb osztályokban egynyelvű szótár használata ajánlott!)
- A szükséges információkat internetről, honlapokról vagy csevegőprogram felhasználásával szerzik meg a tanulók, autentikus nyelvhasználókkal készítenek írásos vagy narratív interjút.

A munkaforma (szociális forma) az önálló tanuláshoz mindig szabad, ennél a feladatnál különösen fontos. A tanulási módszer megválasztását a tanulóknak bizzuk. Választásukat sok előzetes körülmény / feltétel befolyásolja.

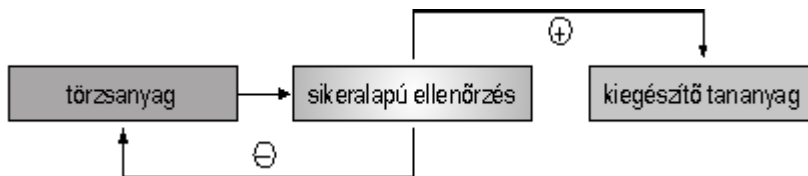
A legjobb nyelvi kompetenciákkal rendelkező tanulók valószínűleg az interjú vagy a prospektusok, folyóiratok által kínált lehetőséget választják. Az interneten történő kereséshez meghatározó tényező a számítógép-kezelői ismeretek és –kompetenciákban való jártasság is.

A biztonságra törekvő, nyelvben nem túl gyorsan haladó tanulók zöme valószínűleg a tankönyv előre behatárolható mennyiségű, a pedagógiai szempontból tematizált feladatait választja. Nekik van a legtöbb esélyük, hogy most ők segíthetnek tanuló társaiknak.

A kiegészítő kínálatból dolgozó társaikat ellenőrizhetik. Megvizsgálják, hogy szabad információforrásokból dolgozó társaik megtalálták-e a téma feldolgozásához okvetlenül fontos kulcsszavakat. Itt tehát a gyengébb tanulókat juttatjuk tutorszerephez, ami számukra sikerélmény. Ez a motiváció fenntartásához, az önbizalom, a helyes önértékelés kialakításához nélkülözhetetlen, és segíti később hatékonyabb munkavégzésüket.

3. Differenciálás törzs- és kiegészítő anyaggal

A penzum feladatai törzs- és kiegészítő anyagból állnak.

Az ábrán látható, hogy a törzsanyag elvégzése – a „sikeralapú ellenőrzés” a továbbhaladás kulcsa. A tanulási folyamat itt két irányban folytatódhat:

1. Azok, akik nem tudták elsajátítani a törzsanyagot, a probléma felmerülésének helyétől kezdik újra a tanulást (önállóan vagy tanári/tanulói segítséggel).
2. Az eredményesen teljesítő tanulók továbbléphetnek a kiegészítő tananyag elsajátításához.

A tanulási cél meghatározásakor ajánlott az ellenőrzés kérdéseit előre, írásban megfogalmazni, és a penzumra a tanuló tájékoztatása és a tudatos tanulás elősegítése céljából az ellenőrzés anyagát és formáját is feltüntetni.

A törzsanyag ellenőrzését a tanár végzi, az életkortól és feladattípustól függően azonban páros ellenőrzés is elképzelhető a felsőbb évfolyamokban. Az előmenetel megállapítását, a sikeralapú ellenőrzést – azaz a rész cél elérésének vizsgálatát – egy nagyobb tananyag részen belül többször is alkalmazzuk. Többször megbeszéljük a tanulókkal a részeredményeket, főleg akkor, ha a törzsanyag több feladata nehézséget okoz a tanulóknak.

Önállóan vagy tanuló társal tanulmányozható ugyanaz az anyag, majd szóbeli „vizsgáztatás” következik. Kedvelt forma az ún. „öt kérdés”. Egyik tanuló öt kérdést tesz fel a másiknak a törzsanyag elsajátítása után. Itt a kérdéseket is maguknak kell alkotniuk. Ha elegendőnek ítélik meg egymás tudását, akkor ezt aláírásukkal jelzik a társ penzum lapján, és a választható feladat megoldásába kezdhetnek.

A tanulási szakasz végén értékeljük, hogy a tanulók az előirányzott feladatok hányad részét oldották meg. Ezt jegyekre konvertálva osztályozásra használjuk, ami egyben a tanulók (szülők) számára is tájékoztatásul szolgál. Eközben a tanulók önértékelése is fejlődik.

A munkaforma / szociális forma rendszerint szabadon választható. Ez azt jelenti, hogy a tanulók számára lehetővé kell tenni, hogy ugyanazt a tananyagot egyedül vagy társal tanulhassák. Ha egymással tanulnak, akkor kommunikációs és együttműködési képességük is fejlődik.

4. Tanulói programok

A tanulói program komplex feladatlap-rendszer az önálló, individualizált tanuláshoz. Az új anyagot a tanár magyarázata nélkül képesek a tanulók feldolgozni, begyakorolni és felhasználni, miközben kulcskompetenciáik fejlődnek.

A tanulási programok lényege az elsajátítandó feladatok lépcsőzetes egymásra épülése az egyszerűtől a nehézig, ill. a komplex feladatokig. Amíg a tanuló az első lépcsőfok anyagát maradéktalanul (hibátlanul!) nem sajátította el, nem léphet a következő, nehezebb, illetve magasabb fokra. A megelőző anyag hibátlan elsajátítása szigorú feltétele a következő anyag elsajátításának. Itt a záró ellenőrzés egyszerűen felesleges, mert a megoldott feladatlapok számából a cél elérése egyértelműen megállapítható.

Például: Matematika – 6. osztály

L.: Én meg tudom ... Én meg tudom tanulni ...

Én meg tudom tanulni a matematikát 2.¹

Téma: Területszámítás

Cél: Olyan alakzatok területének kiszámolása szétdarabolással, összerakással vagy kiegészítéssel, amik téglalapra vagy négyzetre vezethetők vissza.

Tanulás célja 1.: Négyzet és téglalap területének kiszámolása (5.osztály)

Ennek a tanulási célnak az előfeltétele, hogy az osztály minden tanulója a téglalap és a négyzet területét ki tudja számolni, azért, hogy azon alakzatok területének kiszámolását, amik szétrakással és összerakással négyszögekre vezethetők vissza, meg tudja tanulni. Csak az első tanulási cél leküzdése után lehetséges a 2. tanulási cél elérése.

Tanulás célja 2.: Derékszögű háromszögek területének kiszámolása (6. osztály)

Ennek az osztálynak a törzsanyaga, amivel mindenekelőtt önállóan kell megbirkózni. Ez nem jelenthet problémát, mert az ehhez szükséges előfeltételek (első tanulási cél) adottak.

Tanulási cél 3.

Tanulási cél 4-5. Alakzatok területének kiszámolása, amelyek háromszögekből és derékszögű háromszögekből állnak (rakhatók össze).

A gyorsabban dolgozó tanulók a rendelkezésre álló időben háromszögekből és derékszögű háromszögekből álló összetett alakzatok területét számolják ki, aminél a feladat komplexitása miatt az elvonatkoztatási készség emelkedik.

Következtetések

A hagyományos és Dalton-oktatás közötti nagy különbséget abban látom és tapasztalom, hogy a hagyományos oktatás a lassan haladókra túl kevés időt tud „áldozni”. Ezeknek a tanulóknak nem áll elég idő a törzsanyag megértésen alapuló elsajátítására, begyakorlására. Az időhiány miatt azonnal tovább kell menni, új anyagot kell venni, és a félig-meddig elsajátított tananyagtartalmakat bonyolult, összetett feladatokban is alkalmazni „kellene”. A gyenge tanulók kudarcai a „ismerethézag(ok)” miatt halmozódnak, hosszú távon szinte biztos az eredménytelenség, a homályos részismeretek.

A nem kellően kifejlesztett készségek miatt a kudarc előre megjósolható. Ha a tanuló már az alapvető készségek – értő olvasás, helyes- és kifejező írás és beszéd, számolási alapműveletek

– kifejlesztéséhez nem kap elegendő időt, lemarad, akkor sohasem fog képességeinek megfelelően boldogulni az életben, nem tudja életét jól irányítani sem.

Következménye lehet a bizonytalan vagy torz önértékelés, a szorongás, az eligazodni tudás hiánya a munka világában, esetleg olyan pótcselekvések választása, amelyek káros következményekkel járhatnak személyiségfejlődésében. Ha a tanuló a törzsanyagot megértette, begyakorolta, akkor van esélye a következő anyagrésznél is a stabil továbbhaladásra, sőt a későbbiek során biztosított teljesítményének ugrásszerű javulása is magasabb képesítés megszerzésében.

A Dalton-oktatás hatékony eszköze a tehetségfejlesztésnek is, hiszen a sokrétűen – nehézségi szint és témakör szerinti – differenciált feladatokkal, a bőséges tananyagkínálattal, a tehetségesekre szabott, képességeiknek megfelelő feladatokat nyújthatunk, segítve ezzel átlag feletti képességeiknek megfelelő hatékony előrehaladásukat, egyéni kibontakozásukat.

Gömöryné Mészey Zsuzsa
Dalton-koordinátor

Irodalom:

- Bábosik István (1997): A modern nevelés elmélete. Télosz, Budapest.
- Christoph Städeli, Willy Obist, Peter Sägger (2004.): Kerngeschäft Unterricht. Hep-Verlag
- Csapó Benő (1998): Az iskolai tudás. Osiris, Budapest.
- Eichelberger, Harald (Hrsg.) (2002). Eine Einführung in die Daltonplan - Pädagogik Studien Verlag.
- Eichelberger, Harald (Hrsg.) (1997): Lebendige Reformpädagogik. Studien Verlag.
- Falus István (2000): Didaktika. NTK Rt.
- Falus István-Kimmel Magdolna (2003): A portfólió. Gondolat Kiadói Kör ELTE. Neveléstudományi Intézet Budapest.
- Halász Gábor, Lannert Judit (2003): Jelentés a magyar közoktatásról. OKI Budapest.
- Walkner, Kurt - Mödritscher, Andrea (2001): FUNtastisches Lernen. GS Multimedia, Verlag Baden.
- Lemberger, Michael Dr. (2002): Kompetenz lernen. GS Multimedia, Baden.
- Nagy József (1996): Nevelési kézikönyv. Mozaik Oktatási Stúdió.
- Németh András-Ehrenhard Skiera (1999): Reformpedagógia és az iskola reformja. NTK Budapest.
- Parkhurst, Helen (1982): A Dalton-terv. TK Budapest.
- Popp, Susanne (1995): Der Daltonplan in Theorie und Praxis. Heilbrunn.
- Seyfahrt-Stubenrauch M. Skierea (Hrsg): Reformpädagogik und Schulreform in Europa Band 1. Band 2.
- Vág O. (1985): Reformelméletek és reformmozgalmak a pedagógiában. Budapest TK.

¹ *A hivatkozott matematikai tanulóprogram megtalálható a megyei pedagógiai intézet által kiadott és 2005 nyarán minden iskolának kiküldött CD 5.3 pontjában. A CD a Phare CBC Magyarország-Ausztria Program 2002 Kisprojekt Alapban való közreműködés (2002/000-31703-21) „EdQ” regionális oktatási együttműködés – 2004/05.c. projekt eredményeit jeleníti meg.*